

Jūratė Imbrasaitė

Socialinis kapitalas ir politinis dalyvavimas Lietuvoje

Santrauka

Socialinio kapitalo samprata tapo intensyvių akademinų diskusijų objektu socialiniuose moksluose. Tyrimo tikslas - nustatyti socialinio kapitalo poveikį politinio dalyvavimo formoms Lietuvoje. Tyrimo metodas - literatūros šaltinių analizė ir apklausos duomenų analizė. Tyrimo rezultatai parodo, kad socialinio kapitalo dimensijos turi labai ribotą poveikį politiniam dalyvavimui Lietuvoje, ir tai gali būti komunistinio laikotarpio pasekmės, t.y. didelis draugystės ryšių vaidmuo, uždari ir mažą žmonių skaičių apimantys socialiniai tinklai, žemas tarpasmeninio ir pasitikėjimo institucijomis lygis. Socialinis kapitalas didesnę poveikį turi kolektyviniams, o ne individualiems politiniams veiksams. Tarp socialinio kapitalo dimensijų didžiausią poveikį kolektyviniams politiniams veiksams turi narystė nevyriausybinėse organizacijose, o individualiems politiniams veiksams – kalbėjimo apie politiką dažnumas.

Raktažodžiai: socialinis kapitalas, politinis dalyvavimas, pilietinė visuomenė.

Įvadas

Pastaruosiu laikotarpiu *socialinio kapitalo* samprata tapo intensyvių akademinų diskusijų objektu. Roberto Putnamo knygos *Making Democracy work* (1993) ir *Bowling Alone* (2000) įžiebė akademinės diskusijas tarp ekonomistų, politikos mokslininkų bei sociologų ir sužadino politinės kultūros studijų “renesansą” tarp socialinės srities mokslininkų. Putnamas teigia, kad pilietinė visuomenė yra esminė demokratijos veikimo sąlyga. Drauge su minėtomis Putnamo (1993, 2000) knygomis buvo pradėtos diskutuoti ir Pierre’o Bourdieu bei Jameso Colemano *socialinio kapitalo* sampratos (1988).

Tačiau plataus *socialinio kapitalo* sąvokos vartojimo socialiniuose moksluose dar negalima laikyti šios sąvokos aiškumo ir nuoseklumo rodikliu. Pastarojo laikotarpio akademinėms diskusijoms vis dėlto trūksta aiškesnio pilietinės visuomenės ir jos generuojamos socialinės energijos supratimo. Labai dažnai pilietinės visuomenės atnaujinimas ir socialinio kapitalo generavimas vertinami nekritiškai ir pateikiami kaip panacėja nuo visų šiuolaikinės visuomenės ligų (Foley ir Edwards 1997). Pabrėždama konkrečius realybės aspektus ir skirtumus,

socialinio kapitalo sąvoka vaidina svarbų euristinį vaidmenį, tačiau jos taikymas empirinėje analizėje yra pakankamai problemiškas.

Ar socialinis kapitalas skatina politinį dalyvavimą? Ar pilietinės visuomenės organizacijose dalyvaujantys piliečiai aktyviau dalyvauja demokratinuose procesuose, siekdami daryti poveikį politikams ir valdžios pareigūnams? Jeigu aukštas socialinio kapitalo lygis neskatina politinio dalyvavimo ir turtingesnės demokratinės patirties, tada galbūt visai nereikia būgštauti, kad socialinio kapitalo lygis yra mažas. Tačiau dauguma autorių vienu balsu teigia, kad socialinio kapitalo silpnumas yra viena svarbiausių kliūčių demokratijos postkomunistinėse šalyse plėtrai (Bartkowski 2003, Rose ir Weller 2003). Jeigu socialinis kapitalas skatina politinį dalyvavimą, tada nustačius piliečių įtraukimo į įvairias socialines grupes būdus, būtų galima efektyviai plėtoti demokratiją visame pasaulyje.

Šio straipsnio tikslas yra nustatyti socialinio kapitalo poveikį politinio dalyvavimo formoms Lietuvoje. Straipsnyje bus apžvelgtos klasikinės socialinio kapitalo sampratos, socialinio

kapitalo matavimo problemos, atskirų socialinio kapitalo dimensijų poveikis politinio dalyvavimo formoms Lietuvoje.

2001 m. gegužės 10-30 dienomis Soderntorns universiteto koledžo (Švedija) užsakymu Socialinės informacijos centras atliko daugiapakopę stratifikuotą Lietuvos gyventojų apklausą, kurioje dalyvavo 1131 respondentas. Šioje studijoje atliekama minėtosios apklausos duomenų analizė bei literatūros šaltinių analizė.

Socialinio kapitalo sampratų įvairovė

Socialinio kapitalo sąvokai suteikiamos įvairios reikšmės. Socialiniu kapitalu yra laikomas pasitikėjimas socialiniuose santykiuose (Fukuyama 1995), pilietinis įsitraukimas, sukuriamas dalyvaujant savanoriškose organizacijose (Putnam 1993, Putnam 2000), visuomenės struktūra, sukurianti norą dalyvauti fizinio kapitalo plėtroje (Ostrom 1994), socialinės struktūros aspektas, skatinantis konkrečias veiksmų ir kooperacijos formas (Coleman 1988, 1990, Greeley 1997), neformali socialiniuose ryšiuose įkūnyta norma, skatinanti kooperaciją tarp individų (Fukuyama 2001). Iš tikrųjų, galima skirti 3 klasikinės *socialinio kapitalo* sampratų grupes, kurios siejamos su Bourdieu, Colemano ir Putnamo vardais (Field 2003).

Bourdieu socialinį kapitalą apibrėžia kaip “socialinių ryšių kapitalą, kuris, jeigu reikia, suteikia naudingą “paramą” <...> kaip garbės ir pagarbos kapitalas, kuris dažnai būtinas, jeigu siekiama pritraukti klientus iš socialiai svarbių padėčių, ir kuris gali padėti <...> politinėje karjeroje” (Bourdieu 1977; 503). Vėliau Bourdieu patobulino *socialinio kapitalo* sampratą, nurodydamas, kad “<...> socialinis kapitalas yra visi faktiniai ar virtualūs ištekliai, kurie atitenka individui arba grupei, priklausantiems daugiau ar mažiau institucionalizuotų tarpusavio pažinimo ir pripažinimo santykių tinklui” (Bourdieu ir Wacquant 1992; 156). Socialinis kapitalas reprezentuoja faktinius ir potencialius išteklius, kurie yra siejami su pastovaus ryšių tinklo turė-

jimu. Bourdieu pripažįsta, kad individualių ryšių vertė priklauso nuo ryšių skaičiaus, kuriuos minėti ryšiai gali mobilizuoti, ir kiekvienu ryšiu išreiškiamo kapitalo (ekonominio, kultūrinio ir socialinio) apimtį. Funkcionuodamas kartu su ekonominiu ir kultūriniu kapitalu, socialinis kapitalas sukuria nelygybę.

Laikydamas socialinį kapitalą akumuliuoto darbo produktu, Bourdieu teigia, kad socialiniuose tinkluose solidarumas galimas tikrai todėl, kad narystė šiuose tinkluose suteikia materialinę ir simbolinę naudą. Šių ryšių palaikymas reikalauja individualių arba kolektyvinių investicijų strategijų siekiant atsitiktinius kaimynystės, darbinis ar giminytės santykius transformuoti į socialinius santykius, kurie bus ar yra tiesiogiai naudingi ilgesnį ar trumpesnį laiką. Bourdieu teorija kritikuojama dėl to, kad socialinį kapitalą laiko išimtinė elito nuosavybe, sukurta apsaugoti reliatyvią elito padėtį visuomenės hierarchijoje, ir ignoruoja idėją, kad mažiau privilegijuoti individai ar grupės gali gauti naudos iš socialinių ryšių (Field 2003).

Reliatyviai statiškas socialinės hierarchijos modelis Bourdieu teoriją daro sunkiai pritaikoma atviriems ir laisviems vėlyvojo modernumo ryšiams paaiškinti. Afektyvius ryšius laikydamas paprasčiausiais mainais, Bourdieu ignoruoja faktą, kad žmonės gali daugiau ar mažiau mėgti vieni kitus arba jie gali turėti panašius požiūrius (Field 2003). Bourdieu socialinio kapitalo samprata yra individualistinė, kadangi plėtodami ryšius, individai siekia įgyti viršenybę vieni kitų atžvilgiu ir organizacijų gyvenimas yra tik priemonė šiam tikslui pasiekti.

Apibūdinamas socialinį kapitalą kaip didelį gėrį, Bourdieu mažai domisi tamsiąja socialinio kapitalo puse. Socialinio kapitalo teorija pabrėžia būdus, kuriais konkrečios grupės manipuliuoja santykius savo interesų naudai. Naudodamas “kapitalo” sąvoką, Bourdieu siekė demistifikuoti humanistinį požiūrį į socialinius ryšius ir atkreipti dėmesį į socialinių ryšių kaip investicijų strategijų funkcionavimą. Socialinis kapitalas funkcionuoja užmaskuodamas jo turėtojų pelno siekimą ir drauge yra priešingas

atvirai demokratinei visuomenei. Šis vienpusiškas socialinio kapitalo naudos jo savininkams pabrėžimas yra Bourdieu sampratos trūkumas.

Coleman (1988) socialinio kapitalo sampratoje racionalaus arba tikslingo veiksmo principas siejamas su socialiniu kontekstu. Socialinio kapitalo sampratoje skiriami du aspektai: 1) sociologinis veikėjas, reaguojantis į normas, pareigas ir lūkesčius, kurie yra specifiniai socialinių ryšių tinklo atžvilgiu ir 2) ekonominis veikėjas, kuris yra tikslingas ir savimi suinteresuotas. Socialinis kapitalas apibrėžiamas kaip socialinės organizacijos funkcija, “skatinanti tikslų pasiekimą, kurie negalėtų būti pasiekti jam nesant” (Coleman 1990; 304). Socialinis kapitalas yra veiksmą skatinantys socialinės struktūros aspektai (Coleman 1990).

Socialinis kapitalas aptinkamas bet kuriuose socialiniuose santykiuose, suteikiančiuose išteklius veiksmo atlikimui. Socialinis kapitalas nėra individų normos ir vertybės, tai - konkretaus socialinio konteksto normos ir vertybės, galimos kaip ištekliai konkrečioms individams, kurie dalijasi priėjimu prie šio socialinio konteksto. Colemanas *socialinio kapitalo* sąvoka pabrėžia socialiai įtvirtintus konkretaus konteksto specifinius išteklius. Skirtingu laipsniu socialinis kapitalas egzistuoja visuose socialinių ryšių tipuose tol, kol šie ryšiai aprūpina ištekliais tam tikram veiksmui atlikti.

Colemanas socialinį kapitalą tapatina su “pareigomis ir lūkesčiais” tarp individų, “informacijos potencialu”, “normomis ir sankcijomis”, autoriteto santykiais ir visų tipų socialinėmis organizacijomis. Kai kurios Colemano struktūros apibūdinamos konkrečiu požiūrių turiniu, kadangi skiriami santykių modeliai, kuriuos apibūdina *pasitikėjimo*, *lūkesčių*, *pareigos* ar *autoriteto* sąvokos. Socialinio kapitalo pavyzdžiu gali būti Niujorko deimantų prekybininkų bendruomenėje egzistuojančios normos ir vertybės (Coleman 1988).

Abipusiškumo ir pasitikėjimo normos ir vertybės, būdingos konkrečiai deimantų prekybininkų grupei, skatina prekybą tarp šios grupės narių. Individualūs prekybininkai laikosi

šių normų konkrečiame kontekste. Kai verslas baigiamas ir deimantų prekybininkai palieka šį kontekstą, abipusiškumo ir pasitikėjimo normos nebūtinai keliauja kartu su jais į kitus socialinius kontekstus. Nepaisant to, koks pasitikėjimas egzistuoja tarp deimantų prekybininkų, paskiras prekybininkas nebūtinai pasitikės individualiais kituose kontekstuose. Šiuo atžvilgiu abipusiškumo normos ir pasitikėjimo vertybės yra specifinės konteksto atžvilgiu. Colemanas pripažįsta, kad normos ir vertybės gali būti internalizuotos arba gali būti išorinės. Bet kuriuo atveju, jos reprezentuoja socialinio kapitalo formą tiems, kurie remiasi jų buvimu tarp kitų individų.

Socialinio kapitalo dėka individualūs ir kolektyviniai veikėjai turi “dalykus, padarytus geriau”, ir dėl to visuomenė kaip visuma gali būti geresnėje arba blogesnėje padėtyje. Individai, bendruomenės, visuomenė gali gauti naudos iš reliatyviai turtingesnės socialinės aplinkos, kurioje galimas socialinis kapitalas, bet priėjimas prie šio kapitalo gali būti netolygiai paskirstytas visuomenėje, ir jo panaudojimas gali būti asocialus, antisocialus ar prosocialus (Foley ir Edwards 1997). Pilietinės gerovės požiūriu Colemanas socialinis kapitalas yra neutralus. Konkrečiuose socialiniuose tinkluose elgesį reguliuojančios normos ir sankcijos gali paremti pilietinį aktyvumą arba skatinti “amoralų šeimyniškumą” (Banfield 1958). Colemanas (1988; 98) nurodo, kad “konkreči socialinio kapitalo forma, vertinama kaip skatinanti konkrečius veiksmus, gali būti nenaudinga arba net žalinga kitiems”. Socialinis kapitalas nėra akivaizdžiai susijęs su demokratijos funkcionavimu ir gali būti arba nebūti socialiai konstruktyvus. Colemanas neteigia, kad savanoriškos organizacijos yra ypatinga socialinės organizacijos forma, suteikianti išteklius individualiam arba kolektyviam veiksmui.

Putnamas (1993; 167) teigia, kad socialinis kapitalas yra “socialinės organizacijos savybės, tokios kaip pasitikėjimas, normos, tinklai, ir visa tai gali padidinti visuomenės produktyvumą ir palengvinti koordinuotus veiksmus”. Ši samprata apima tris konceptualiai skirtingus

socialinio kapitalo aspektus – normas, tinklus ir pasekmes. Šia prasme Putnamo *socialinio kapitalo* samprata yra provokuojanti ir įdomi. Kita vertus, šią sampratą sudaro trys konceptualiai skirtingi elementai, kurie apsunkina sąvokos vartojimą empirinėse studijose (Newton 1997).

Putnamo sampratoje susiaurinama socialinį kapitalą galinti generuoti sritis ir suteikiami nauji aspektai, kurių nėra Colemano požiūryje. Putnamas socialinį kapitalą transformavo į individualius požymius, įgyjamus per socialinius tinklus - pilietinės visuomenės asociacijas. Putnamo *socialinis kapitalas* yra socialinė psichologinė, o ne struktūrinė kategorija, kaip, pvz., Colemano atveju. Putnamo socialinis kapitalas yra individų normos ir vertybės, o ne normos ir vertybės, kurios tampa individų ištekliais, jeigu šie individai gali prieiti prie konkretaus socialinio konteksto.

Putnamo *socialinis kapitalas* nėra neutralus. Demokratinės politikos kokybė ir šalies ekonominio gyvenimo gyvybingumas labai priklauso nuo asociacijų gyvenimo kokybės arba nuo socialinio kapitalo laipsnio visuomenėje. Tankus asociacijų tinklas yra svarbus, kadangi asociacijos generuoja socialinį kapitalą, paremdamos abipusiškumo normas, pilietinį išitraukimą, socialinio pasitikėjimo kūrimą, ir suteikdamos socialinių ryšių tinklus, kurie gali mobilizuoti pilietiniam veiksmui (Putnam 1993, Putnam 1995). Putnamas skiria asociacijų gyvenimą dėl jo poveikio individų tarpusavio ir visuomenės ryšiams ir teigia, kad dalyvavimas pilietinėse visuomenės organizacijose sukuria individualaus elgesio ir socialinės integracijos modelius, reikalingus gyvybingam demokratiniam valdymui.

Putnamo (1993) *socialinis kapitalas* nusako požiūrius, vertybes ir įpročius, kurie būtini pilietiniam dalyvavimui. Putnamo (1993; 35) *socialinio kapitalo* apibrėžimas išteklius, prieinamus konkrečioms veikėjams savo asmeninių tikslų atžvilgiu, transformuoja į “socialinės organizacijos savybes, <...> kurios skatina abipusiškai naudingą koordinaciją ir kooperaciją”. Be to, asociacijos skatina tinkamai suprastą saviinteresą ir platesnį bendruomenės

ir socialinio tikslo jausmą. Dalyvavimas asociacijų veikloje “praplečia individo savivoką, <...> “aš” išplėtojamas į “mes” (Putnam 1995; 67). Gyvybinga pilietinė visuomenė sukuria kultūrinius ir socialinių ryšių blokus sėkmingos demokratijos kūrimui, todėl pilietinės visuomenės nykimas skatina nerimauti.

Putnamo socialinis kapitalas labiau siejamas su naryste asociacijose negu su socialinės struktūros aspektais (Colemano atvejis). Kai kurios asociacijos arba socialinės aplinkos yra geresnės pilietinio išitraukimo generavimui ne tik dėl suteikiamų struktūrinių išteklių, bet ir dėl konkrečių požiūrių ir vertybių, kurias jos sąmoningai skatina. Jeigu socialinės struktūros nebus konkrečiai orientuotos link pozityvaus pilietinio veiksmo skatinimo arba ekonominės kooperacijos, abejotina ar jos turės tiesioginį indėlį politinei ir ekonominei demokratijos plėtrai. “Socialinė struktūra <...> turi būti užpildyta konkrečiu “turiniu”, kad atliktų <...> priskiriamas funkcijas (Foley ir Edwards 1997; 553).

Putnamo teiginį, kad dalyvavimas organizacijose skatina “pilietinę dorybę”, galima kvestionuoti. Ne visai aišku, kodėl tik savanoriškos asociacijos turi skatinti su pilietiškumu siejamus požiūrius ir įpročius. Newton (1997) teigia, kad šeima, mokykla ir darbo vieta gali generuoti išsipareigojimus, kuriuos turi galvoje “pilietinio atsinaujimo” šalininkai. Savanoriškos organizacijos buvo įkurtos atlikti kitus tikslus nei abstraktaus socialinio kapitalo formavimas. Jos būtinos piliečių poreikių ir reikalavimų akcentavimui visuomenėje, nes pagal savo prigimtį partijos orientuojasi į politinės galios laimėjimą ir palaikymą.

Skirtingai nei Coleman sampratoje, kur socialinis kapitalas yra moraliai ir etiškai neutralūs ištekliai, skatinantys individualias ir kolektyvines pastangas, Putnamo *socialiniui kapitalui* suteikiama moralinė ir etinė vertė. Tai trukdo atliekant empirinius tyrimus, nes, remdamiesi šiuo vertybiniu požiūriu, tyrinėtojai apsiriboja *socialinio kapitalo* kaip “gerų darbų” arba “gerų išteklių” tyrimais (Edwards ir Foley 1998). Tikima, kad naudingo socialinio kapitalo iliejimas gali pagerinti demokratiją konkrečioje šalyje, “gerumu” laikant pilietiškumą, koope-

raciją ir minimalų konfliktą (Edwards ir Foley 1998).

Vienos ar kitos socialinio kapitalo sampratos privalumai ar trūkumai yra santykinai reliatyvūs ir išryškėja priklausomai nuo analizuojamo socialinio reiškinių specifikos. Pilietinės visuomenės ir jos generuojamos socialinės energijos, o kartu ir piliečių dalyvavimo pilietiniuose veiksmuose analizei labiau tinkamos Colemano (1988) ir Putnamo (1993) *socialinio kapitalo* sampratos, nes Bourdieu (1977) socialinį kapitalą laiko išimtinę elito ypatybe. Todėl Bourdieu *socialinio kapitalo* samprata yra sunkiai pritaikoma atviriems ir laisviems pilietinės visuomenės ryšiams paaikškinti. Galima teigti, kad užmaskuodama materialinę ir simbolinę socialinio kapitalo savininkų naudą, Bourdieu samprata yra priešinga atvirai demokratinei visuomenei.

Colemano *socialinis kapitalas* taip pat nėra akivaizdžiai susijęs su demokratijos funkcionavimu ir politiniu dalyvavimu. Galima daryti prielaidą, kad Colemano *socialinio kapitalo* samprata yra labai tinkama pereinamųjų į demokratiją visuomenių analizei, nes šios visuomenės yra heterogeniškos ir pasižymi greitai kintančiu paramos

demokratijai ir politinio dalyvavimo lygiu. Kita vertus, taikant Colemano *socialinio kapitalo* sampratą, reikalinga atlikti atskirų socialinių tinklų ir juose egzistuojančių sankcijų ir normų, individų tarpusavio sąveikos prigimties ir informacijos mainų šiuose tinkluose tyrimą. O tai susiję su sudėtingomis atskirų visuomenės segmentų apklausomis.

Putnamo *socialinio kapitalo* samprata pasižymi moraline ir etine verte, o tai kliudo atlikti empirinius tyrimus. Kita vertus, Putnamo *socialinis kapitalas* palyginti lengvai išmatuojamas, naudojant apklausų metodą. Todėl šiame straipsnyje duomenys bus analizuojami remiantis Putnamo ir Colemano *socialinio kapitalo* sampratomis.

Socialinio kapitalo matavimas

Socialinio kapitalo teorijas sudaro abstraktūs konstruktai, kurių operacionalizavimas reikalauja subjektyvios interpretacijos. Tarpinis žingsnis, siekiant apibūdinti kas yra socialinis kapitalas, yra socialinio kapitalo dimensijų išskyrimas. Narayan ir Cassidy (2001; 67) išskyrė 7 socialinio kapitalo dimensijas:

1 pav. Socialinio kapitalo dimensijos.

Šaltinis: Narayan, Deepa & Michael F. Cassidy. 2001. "A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory", *Current Sociology* 49(2):67.

Socialinio kapitalo dimensijas Narayan ir Cassidy (2001) išskyrė prieš tai išanalizavę pastaraisiais metais *socialinio kapitalo* tyrimuose naudotus klausimynus¹ ir vėliau empiriškai patikrinę jų sudarytos socialinio kapitalo skalės statistinį patikimumą. Palyginus su anksčiau darytais socialinio kapitalo tyrimais šių autorių išskirtos *socialinio kapitalo* dimensijos išsamiau atspindi skirtingus socialinio kapitalo aspektus.

Socialinis kapitalas ir politinis dalyvavimas

Socialinis kapitalas gali būti glaudžiai susijęs su politiniu dalyvavimu, nors abi koncepcijos nėra sinonimai (Narayan ir Cassidy 2001). Dauguma autorių politinio dalyvavimo neišskiria kaip atskiros socialinio kapitalo dimensijos ir laiko jį socialinio kapitalo pasekme (Newton 1997, La Due Lake Narayan ir Huckfelt 1998; Narayan ir Cassidy 2001). Klasikinėse studijose politinis dalyvavimas apibrėžiamas kaip “veikla, kurios ketinimas arba rezultatas yra tiesioginis arba netiesioginis poveikis valdžios veiksmams” (Verba, Schlozman ir Brady 1995; 38). Klausimas - ar socialinis kapitalas turi poveikį politiniam dalyvavimui - yra empirinis.

Putnamas (1993) teigia, kad kooperacija “horizontaliose” grupėse sukuria socialinį kapitalą, kuris gali būti pasitelkiamas politikoje, kadangi kooperuotis linkę žmonės turi psichologines predispozicijas, socialinius įgūdžius ir tinklus, kurių pagalba savo požiūrius gali pateikti valdžios institucijoms. Putnamas (1993) nurodo, kad socialinis kapitalas tapatinamas su “socialiniais ryšiais” ir “labai susijęs su politiniu dalyvavimu konvencine prasme”. Kadangi politinis dalyvavimas vyksta konvencinėse politinėse institucijose, socialinis kapitalas siejasi su “tarpusavio santykiais” ir “bendruomenėje egzistuojančiais gyvenimiškais santykiais, ne tik su politika”. Rose, Mishler ir Haerpfer (1997) pateikia tokį priežastinį ryšį: socialinis “sukibimas” (*connectedness*) - socialinis pasitikėjimas - pilietinis išitraukimas - pilietinė demokratija.

Putnamas (1993, 2000) pateikia įrodymus, kad mažėjantis politinio dalyvavimo lygis JAV yra susijęs su socialinio kapitalo mažėjimu. Panašiai ir Verba, Schlozman ir Brady (1995) parodo, kad turintys pilietinių įgūdžių respondentai, šiuos įgūdžius įgiję dirbdami pilietinėse organizacijose ar darbo vietose, yra labiau linkę dalyvauti laiko reikalaujančiuose politinio dalyvavimo veiksmuose. Seligson (1999) tyrė dalyvavimo organizacijose vaidmenį skatinant politinį dalyvavimą ir nustatė, kad tik išitraukimas į vietinės bendruomenės lygio organizacijas skatina dalyvavimą politiniuose veiksmuose. Krishna (2001) savo studijoje apie Indijos kaimus nurodo, kad socialinis kapitalas gali skatinti politinį dalyvavimą, bet nebūtinai demokratinį. Kur socialinis kapitalas yra žemas, egzistuoja “amoralus šeimyniškumas” ir “parapijinė valstybė”, kurioje nacionalinės valdžios institucijos yra izoliuotos nuo kasdieninio piliečių gyvenimo. Koks yra santykis tarp individų ir institucijų ne pilietinėje visuomenėje, kurioje valstybė siekia kontroliuoti visas pagrindines socialines institucijas? Tokiu atveju individai siekia turėti kuo mažiau kontaktų su valstybe ir daugiau remiasi horizontaliais draugų tinklais (Rose, Mishler ir Haerpfer 1997).

Howardas (2003) nurodo, kad vienas ryškiausių socialistinių valstybių bruožų buvo aiškus formalių institucijų atskyrimas nuo neformalaus kasdienio žmonių gyvenimo. Dalyvavimas politizuotose organizacijose dažnai buvo privalomas, prievartinis ir naudojamas instrumentiniais tikslais, žmonės stodavo į mažiau politizuotas organizacijas ne tiek dėl instrumentinių priežasčių. Howardas skiria du privačių tinklų tipus, kurie egzistavo komunistinėse valstybėse: 1) laisvalaikio ir bendravimo tinklai ir 2) instrumentinis ryšių naudojimas siekiant įgyti reikalingas prekes ir paslaugas. Pirmasis siejamas su mažu ir uždaru artimų ir patikimų draugų ir šeimos ratu, antrasis apėmė daugybę tolimesnių pažįstamų arba žmonių, su kuriais buvo palaikomi kontaktai siekiant ką nors gauti. Nepilietiškumas skatina neformalių socialinių tinklų

kūrimą, kuris gali būti panaudotas prieš valstybę (Rose, Mishler ir Haerpfer 1997).

Badescu (2003) išskiria 3 mechanizmus, per kuriuos savanoriškos organizacijos gali daryti demokratinį poveikį pereinamoje visuomenėje:

1) Socialinio mokymosi efektas. Asociacijos gali formuoti ir skatinti tuos požiūrius, žinias ir įgūdžius, kuriais pagrįstos demokratinės praktikos (Putnam 1995). Savanoriškos organizacijos turi svarbų potencialą išplėtoti kognityvinius, svarstymo bei diskusijų įgūdžius, pilietinę dorybę ir efektyvumo jausmą.

2) Viešosios sferos efektas. Asociacijos ir atskiri savanoriai suteikia „socialinę struktūrą viešajai sferai, kuri išplėtoja dienotvarkes, tikrina idėjas ir suteikia balsą”.

3) Institucinis efektas. Asociacijos kalba piliečių grupių vardu, taip įnešdamos indėlį į individualių sprendimų agregavimą ir kolektyvinių sprendimų reprezentavimą.

Tęsdami Colemano *socialinio kapitalo* sampratos tradiciją, La Due Lake ir Huckfeldt (1998) teigia, kad tik dalis socialinio kapitalo yra politiškai tinkama. Kai grupė bendradarbių kalba tik apie sportą pietų metu, jų tarpusavio sąveika gali sukurti pareigų ir lūkesčių rinkinį, kuris gali būti apibrėžtas kaip *socialinis kapitalas* (La Due Lake ir Huckfeldt 1998). Tačiau retai kalbantis apie politiką individas, „įtrauktas” į socialinius tinklus, skiriasi nuo izoliuoto individo, kuris nekalba apie politiką, nes į socialinius tinklus įtrauktas individas, naudodamas daugialypes socialinių tinklų sąveikos galimybes, gali gauti politinės informacijos ir ekspertizės žinių (La Due Lake ir Huckfeldt 1998). Politiškai tinkamas socialinis kapitalas sukuriamas kaip politinės sąveikos socialiniuose tinkluose pasekmė. Specifinės politiškai tinkamo socialinio kapitalo dimensijas sudaro 1) individų skaičius tinkle; 2) politinių žinių ir ekspertizės lygis, esantis individui priklausančiam tinkle; 3) sąveikos su kitais esančiais tinkle dažnumas (La Due Lake ir Huckfeldt 1998).

Socialinis kapitalas ir politinis dalyvavimas Lietuvoje: analizė ir rezultatai

Remiantis apklausos duomenimis, 3,7 % respondentų dalyvauja dviejų ar daugiau organizacijų veikloje, 11,6 % dalyvauja vienos organizacijos veikloje, 84,8 % nedalyvauja jokiose nevyriausybinėse organizacijose. Galima teigti, kad Lietuvoje narystės organizacijose lygis yra žemas.² Kalbėjimo apie politinius klausimus dažnumas pasiskirsto: 16,6 % respondentų apie politiką kalba beveik kasdien, 32,5 % - keletą kartų per savaitę, 28,0 % - keletą kartų per mėnesį, 9,4 % - keletą kartų per metus, 13,5 % – niekada arba beveik niekada.

Lyginant laisvalaikio praleidimą su giminėmis ar draugais ir pažįstamais, galima teigti, kad daugiau respondentų dažnai leidžia laisvalaikį su giminėmis ir daugiau respondentų retai leidžia laisvalaikį su draugais ir pažįstamais.³ Taip pat galima teigti, kad tarpasmeninio pasitikėjimo ir pasitikėjimo valdžios institucijomis lygis Lietuvoje santykiškai yra žemas.⁴

Socialinio kapitalo dimensijų indeksai buvo sukonstruoti iš 29 kintamųjų, siejamų su atskiromis socialinio kapitalo dimensijomis, kurie, atlikus faktorinę analizę, „sukrito” į 8 grupes, nusakomas kaip: 1) pasitikėjimas valdžios institucijomis (pasitikėjimas Prezidentu, Vyriausybe, Seimu, politinėmis partijomis, rinkimų administravimu, teismais), 2) pasitikėjimas jėgos struktūromis ir nevalstybinėmis institucijomis (pasitikėjimas policija, armija, TV ir radiju, spauda, profsąjungomis, centriniu banku, privačiomis įmonėmis, universitetais), 3) laisvalaikio ryšiai (giminaičių apsilankymai; draugų ir pažįstamų lankymas; draugų ir pažįstamų apsilankymai), 4) bendravimas (draugų lankymai, bendravimas su žmonėmis, kurių nepažįsta; bendravimas su skirtingo gyvenimo stiliaus žmonėmis; bendravimas su žmonėmis, gimusiais užsienyje), 5) pasitikėjimas bažnyčia ir ligoninėmis, 6) pagalbos ryšiai (turi asmenį, kuris gali padėti namų ūkyje, spręsti asmenines

problemas, patarti medicinos, teisės, kompiuterinių sistemų klausimais ir t.t.), 7) tarpasmeninis pasitikėjimas (pasitikėjimas kitais žmonėmis; kitų žmonių laikymas

altruistais/savimi suinteresuotais), 8) narystė organizacijose (narystė organizacijose; kalbėjimo apie politiką dažnumas)

Socialinio kapitalo dimensijų pasukta-faktorinė matrica

1 lentelė

Socialinio kapitalo dimensijos	Fak-torius 1	Fak-torius 2	Fak-torius 3	Fak-torius 4	Fak-torius 5	Fak-torius 6	Fak-torius 7	Fak-torius 8	Ben-dru-mai
Narystė NVO	.20	.06	-.05	-.22	-.17	.26	.07	-.39	.35
Politinių diskusijų dažnumas	.24	-.10	-.05	.13	.06	-.12	-.21	.61	.47
Giminaičių lankymo laisvalaikiu dažnumas	.03	.03	.10	-.17	.00	.16	.06	-.15	.41
Giminaičių apsilankymų laisvalaikiu dažnumas	.08	.02	.69	-.02	-.14	.09	-.18	.19	.56
Draugų ir pažįstamų lankymo laisvalaikiu dažnumas	-.07	-.05	.86	.16	.05	-.12	.05	.00	.79
Draugų ir pažįstamų apsilankymų laisvalaikiu dažnumas	-.05	-.08	.91	.11	.02	-.58	.27	-.54	.86
Bendravimo su nepažįstamais žmonėmis dažnumas	.03	-.03	.04	.80	.00	-.08	-.09	.02	.67
Bendravimo su skirtingo gyvenimo stiliaus žmonėmis dažnumas	.00	-.09	.10	.84	.06	-.01	-.05	-.02	.73
Bendravimas su žmonėmis, gimusiais kitose šalyse, dažnumas	-.07	.03	.08	.75	-.03	.00	-.04	.01	.58
Pagalbos ryšiai	.16	-.10	.12	-.16	.10	-.65	.00	-.19	.54
Pasitikėjimas kitais žmonėmis	.24	-.05	-.16	-.17	.01	.34	.52	-.05	.52
Kiti žmonės yra altruistai ar savimi suinteresuoti	.02	.07	-.01	.01	.00	.05	-.74	.18	.59
Pasitikėjimas Prezidentu	.69	.23	-.02	.04	.22	.05	.05	-.18	.62
Pasitikėjimas Vyriausybe	.89	.14	.04	-.04	.08	-.07	.00	.04	.82
Pasitikėjimas Seimu	.90	.13	-.04	-.03	.08	-.04	.03	.01	.84
Pasitikėjimas politinėmis partijomis	.83	.09	.03	-.03	.07	.00	.00	-.02	.70
Pasitikėjimas rinkimų administravimu	.50	.39	-.10	-.05	.22	.23	.16	-.08	.54
Pasitikėjimas teismais	.54	.40	-.09	-.05	.07	.05	.36	.30	.69
Pasitikėjimas policija	.42	.50	-.04	-.01	.03	-.10	.39	.38	.73
Pasitikėjimas armija	.30	.53	-.10	.01	.29	.07	.28	.15	.57
Pasitikėjimas profsajungomis	.43	.58	-.06	-.03	-.08	-.06	.04	.08	.54
Pasitikėjimas TV, radiju	.11	.84	-.02	.00	.24	-.08	-.11	-.08	.81
Pasitikėjimas spauda	.08	.84	.01	-.05	.20	-.06	-.12	-.08	.78
Pasitikėjimas centriniu banku	.43	.51	.00	.00	.12	.28	.01	-.11	.55
Pasitikėjimas privačiomis įmonėmis	.32	.37	.06	-.14	.32	.35	-.10	.08	.50
Pasitikėjimas universitetais	.22	.43	-.10	-.03	.48	.28	-.09	-.05	.56
Pasitikėjimas bažnyčia	.16	.14	.07	.03	.77	-.13	.06	.08	.66
Pasitikėjimas ligoninėmis	.13	.26	-.11	.03	.73	.05	.05	.09	.65
Bendro pasiskirstymo %	23.74	9.05	6.95	5.91	4.87	4.13	3.84	3.40	
Tikrinė vertė	6.98	2.62	2.02	1.71	1.41	1.20	1.11	0.99	

Pastaba: N=1003; Pagrindinių faktorių analizės metodas; Varimax pasukimo metodas.

Politinio dalyvavimo indeksas buvo sukonstruotas iš 16 kintamųjų, kurie, atlikus faktorinę analizę, „sukrito“ į 5 grupes, nusakomas kaip: 1) *balsavimas* (dalyvavimas nacionaliniuose arba vietiniuose rinkimuose, peticijos pasirašymas), 2) *kontaktavimas* (kontaktavimas su politiku, kontaktavimas su organizacijomis, kontaktavimas su nacionalinių valdžios institucijų arba savivaldybės pareigūnais), 3) *darbas politinėje partijoje ir rinkimų kampanijoje* (dirbo politinėje partijoje,

dirbo vietinėje iniciatyvinėje grupėje, nešiojo arba platino kampanijos plakatus ar ženklelius) 4) *darbas organizacijoje arba kita veikla* (dirbo organizacijoje, aukojo pinigus bei rinko pinigus fondams, kontaktavo arba pats/pati pasirodė per masines informacijos priemones, kita veikla), 5) *protesto veiksmai* (dalyvavo streike, dalyvavo demonstracijoje, boikotavo produktus, dalyvavo pilietinio nepaklusnumo veiksmuose). Faktorinės analizės rezultatai pateikti 2 lentelėje.

Politinio dalyvavimo veiksmų pasukta-faktorinė matrica

2 lentelė

Politinio dalyvavimo kintamasis	Faktorius 1	Faktorius 2	Faktorius 3	Faktorius 4	Faktorius 5	Bendrumai
Balsavimas	-.01	.11	-.09	-.07	.57	.35
Pasirašė peticiją	.06	.14	.41	.19	.54	.52
Kreipėsi į politiką	.39	.07	.60	.12	-.04	.54
Kreipėsi į asociaciją ar organizaciją	.04	.20	.64	-.02	.03	.45
Kreipėsi į centrinės ar vietinės valdžios institucijų pareigūną	.07	.08	.77	.00	.01	.60
Dalyvavo politinės partijos veikloje	.80	.19	.06	.11	-.03	.69
Dalyvavo vietinėje iniciatyvinėje grupėje	.61	.37	.11	-.02	-.04	.51
Nešiojo ar platino kampanijos plakatus, ženklelius	.63	-.04	.17	.11	.31	.54
Dalyvavo demonstracijoje	.17	-.19	-.14	.63	.35	.61
Dalyvavo streike	.13	.11	-.12	.59	.22	.44
Boikotavo produktus	.17	.20	.18	.59	-.28	.53
Dalyvavo pilietinio protesto akcijoje	.08	.18	.01	.67	-.11	.49
Dalyvavo organizacijos veikloje	.37	.66	.01	.05	.14	.60
Aukojo pinigus, rinko pinigus fondams	-.01	.57	.31	.14	.12	.46
Susitiko su žiniasklaidos atstovais ar pats rašė, kalbėjo per žiniasklaidos priemones	.29	.54	.24	.14	-.11	.46
Kita veikla	.06	.63	.07	.17	.40	.59
Bendro pasiskirstymo %	11.8	11.4	11.3	10.5	7.4	
Tikrinė vertė	3.70	1.39	1.24	1.03	1.02	

Pastaba: N= 1032; Pagrindinių faktorių analizės metodas; Varimax pasukimo metodas.

3 lentelėje pateikiami koreliacijos koeficientai tarp 7 socialinio kapitalo faktorių skalių ir 5 politinio dalyvavimo faktorių skalių, kurios sukonstruotos pasuktų-faktorių matricų, atitinkamai parodytų 1 ir 2 lentelėje, pagrindu. 8-to faktoriaus skalė nebuvo konstruojama, nes narystė organizacijoje ir kalbėjimo apie politiką dažnumas skiriasi matavimo dimensijomis. Daugiausia statistiškai

patikimų ir reikšmingų ryšių egzistuoja tarp atskirų socialinio kapitalo dimensijų ir darbo partijoje/rinkiminės veiklos bei darbo organizacijoje. Tarp socialinio kapitalo dimensijų ir protesto veiksmų egzistuoja tik du statistiškai patikimi ir reikšmingi ryšiai, t.y. ryšiai tarp bendravimo bei kalbėjimo apie politiką ir protesto veiksmų.

Koreliacijos koeficientai tarp socialinio kapitalo dimensijų ir politinio dalyvavimo formų

3 lentelė

Socialinio kapitalo dimensijos	Balsavi- mas	Kontak- tavimas	Darbas partijoje/ rinkiminė veikla	Darbas orga- nizacijoje	Protesto veiksmai
Pasitikėjimas valdžios institucijomis (faktorius 1)	.07**	.04	.10***	.07**	.02
Pasitikėjimas jėgos struktūromis ir nevalstybinėmis institucijomis (faktorius 2).00	.08*	.02	.04	.06	
Laisvalaikio ryšiai (faktorius 3)	.03	-.02	.07*	.09**	.03
Bendravimas (faktorius 4)	.05	.09**	.15***	.24***	.06*
Pasitikėjimas bažnyčia ir ligoninėmis (faktorius 5)	.02	.00	-.01	-.01	-.02
Pagalbos ryšiai (faktorius 6)	.06*	.09*	.15***	.18***	.05
Tarpasmeninis pasitikėjimas (faktorius 7)	.04	.08*	.05	.08*	.04
Kalbėjimo apie politiką dažnumas	.21***	.09**	.15***	.16***	.07*
Narystė organizacijose	.15***	.04	.11***	.13***	.03

Pastaba: Kendall-tau, *** $p=0.000$; ** $p<0.01$; * $p<0.05$

4 lentelėje pateikti daugiamačės regresijos modeliai atskiroms politinio dalyvavimo formoms: balsavimui, kontaktavimui, darbui partijoje/rinkiminei veiklai ir darbui organizacijai. Daugiamačės regresijos modelis protesto veiksmams nėra įtrauktas, nes modelio ANOVA reikšmingumas buvo didesnis už 0. Socialinio kapitalo dimensijos turi poveikį politinio dalyvavimo formoms, tačiau reliatyviai

mažą. Socialinio kapitalo dimensijos paaiškina tik 6 % balsavimo (R kvadratu = 0.06), 5 % kontaktavimo (R kvadratu = 0.05), 18 % darbo partijos veikloje/rinkiminėje veikloje (R kvadratu = 0.18), 23 % darbo organizacijoje (R kvadratu = 0.23). Dalyvavimui balsavime didžiausią poveikį turi kalbėjimo apie politiką dažnumas, kontaktavimui, partijoje narystė ir darbui organizacijoje – narystė NVO.

Daugiamačės regresijos modeliai politinio dalyvavimo formoms

4 lentelė

	Balsavi- mas B Beta	Kontakta- vimas B Beta	Darbas par- tijoje/rin- kiminė veik- la B Beta	Darbas orga- nizacijoje B Beta
Pasitikėjimas valdžios institucijomis (f1)	.05** .13**	-	.00* .08*	-
Bendravimas (f4)	-	-.03* .07*	-.02	-.09*** .19***
Pagalbos ryšiai (f6)	-	.10* .12*	.00	-.07
Kalbėjimo apie politiką dažnumas	.10*** .21***	.10** .20**	.03 .09*	.07* .10*
Narystė NVO	-	-	.24*** .34***	.54*** .38***
Konstanta	2.91***	.50***	18*	.97***
R kvadratu	.06	.05	.18	.23
SE	3.16	3.98	15.50	27.16
F	12.19	9.78	16.49	58.29

Pastaba: Atbulinis (Backward) regresijos metodas; nestandartizuotas B ir Beta, kai *** $p=0.000$; ** $p<0.01$; * $p<0.05$

Skirtingoms politinio dalyvavimo formoms skirtingos socialinio kapitalo dimensijos turi skirtingą poveikį. Tai siejama su konkrečių politinių veiksmų specifika. Daug iniciatyvos ir pastangų iš individo reikalaujantys veiksmai bus mažiau paklūstantys mobilizacijai per grupę paremtas institucines jėgas (Verba, Nie ir Kim 1978). Balsavimas yra individualus konvencinis veiksmas, kuriam reikia mažai iniciatyvos ir mažai asmeninių išteklių (Verba, Nie ir Kim 1978). Proga balsuoti pateikiama piliečiui reguliarių rinkimų forma: piliečiui nereikia sukurti šios progos. Todėl balsavimas yra daugiausiai veikiamas institucinės mobilizacijos bei konkretaus individo socialiniuose tinkluose esančios informacijos. Balsavimas turi sisteminių ryši su institucijomis, todėl jam turi poveikį pasitikėjimo valdžios institucijomis lygis.

Kontaktavimas gali būti susijęs su individualia arba platesne socialine problema (Verba ir Nie 1972). Specifiniais kontaktais vadinamas individualus kontaktavimas su valdžios institucijų pareigūnu dėl tam tikros specifinės problemos, kuri yra aktuali konkrečiam individui ar jo šeimai. Kontaktavimas individualiais klausimais yra labai skirtingas politinio dalyvavimo tipas, kuris paradoksaliai gali būti vadinamas "parapijiniu dalyvavimu" (Verba, Nie ir Kim 1978;69). Kontaktavimas praktiškai nesusijęs su konfliktu tarp socialinių grupių ir nepasižymi kooperacija su kitais individais. Kontaktavimą labiausiai įtakoja kalbėjimo apie politiką dažnumas, todėl galima daryti prielaidą, kad individo politinių diskusijų tinkle egzistuojanti informacija daro poveikį kontaktavimui. Kontaktavimui turi poveikį pagalbos ryšiai ir bendravimas. Specifinis kontaktavimas, nors ir svarbi veikla, neturi sisteminio ryšio su institucijomis ir socialiniu konfliktu, todėl pasitikėjimas valdžios institucijomis tam neturi jokio poveikio.

Darbas politinėje partijoje/rinkiminė veikla gali padidinti piliečių poveikį rinkimų rezultatams. Rinkiminė kampanija reikalauja kooperacijos, iniciatyvos ir pastangų ir tuo pačiu priklauso nuo individo laiko ir organizacinių įgūdžių (Verba, Nie ir Kim

1978). Didžiausią poveikį darbui politinėje partijoje/rinkiminėje veikloje turi narystė organizacijoje, ir tai patvirtina Putnamo (1993) hipotezę, kad dalyvavimas "horizontaliose" grupėse sukuria socialinį kapitalą, kadangi kooperuotis linke žmonės turi psichologines predispozicijas, socialinius įgūdžius ir tinklus, kurių dėka gali dalyvauti politinėje veikloje. Darbą politinėje partijoje/rinkiminėje veikloje įtakoja diskusijų politinėmis temomis dažnumas, nes tai yra informacijos ir ekspertinių žinių šaltinis. Darbas politinėje partijoje/rinkiminė veikla turi sisteminių ryši su institucijomis, todėl pasitikėjimas valdžios institucijomis turi poveikį.

Darbas organizacijoje/kontaktai su žiniasklaida/pinigių rinkimas-aukojimas, galima teigti, siejama su individualiais piliečių kontaktais, su valdžios institucijų pareigūnais, kur kontakto tema buvo bendro pobūdžio socialinė problema, ir kooperacine, nepritariančia veikla, apimančia konkrečią grupę arba organizacines pastangas išspręsti tam tikrą socialinę problemą (Verba, Nie ir Kim 1978). Šios veiklos tikslas dauguma atvejų yra socialinis rezultatas. Didžiausią poveikį darbui organizacijoje/kontaktams su žiniasklaida/pinigių aukojimui turi narystė organizacijoje, ir tai patvirtina Putnamo (1993) hipotezę, kad dalyvavimas "horizontaliose" grupėse sukuria socialinį kapitalą, kadangi kooperuotis linke žmonės turi psichologines predispozicijas, socialinius įgūdžius ir tinklus.

Didelį poveikį darbui organizacijoje/kontaktavimui su žiniasklaida/pinigių aukojimui turi skirtingo gyvenimo stiliaus, bendravimo su nepažįstamais ir gimusiais kitoje šalyje asmenimis dažnumas, nes galima daryti prielaidą, kad tokio bendravimo tinklai yra atviresni, labiau kintantys ir pasižymi įvairesne informacija bei ekspertinėmis žiniomis. Darbui organizacijoje/kontaktavimui su žiniasklaida/pinigių aukojimui-rinkimui daro poveikį kalbėjimo apie politiką dažnumas, kuris siejamas su diskusijų tinkluose esančia informacija ir ekspertinėmis žiniomis. Kadangi darbo organizacijoje/kontaktavimo su žiniasklaida/pinigių aukojimo-rinkimo skalę

sudaro įvairūs veiksmi, iš kurių dauguma neturi ryšio su institucine sistema, pasitikėjimas valdžios institucijomis šiai politinės veiklos formai įtakos neturi.

Išvados ir rekomendacijos

1. Reliatyviai mažas socialinio kapitalo lygis Lietuvoje sąlygoja labai ribotą poveikį politinio dalyvavimo formoms. Galima daryti prielaidą, kad tai yra sovietinio laikotarpio pasekmės, t.y. stiprūs draugystės ryšiai, maži ir uždari socialiniai tinklai, mažas tarpasmeninis ir institucinis pasitikėjimas.
2. Socialinis kapitalas turi didesnę poveikį kolektyviniams politiniams veiksams nei individualiems. Tarp socialinių kapitalo dimensijų didžiausią poveikį kolektyviniams veiksams turi narystė NVO, o individualiems veiksams - kalbėjimo apie politiką dažnumas. Kadangi faktorinėje analizėje šios dvi dimensijos "sukrito" į vieną faktorių, galima teigti, kad jos turi panašumų. Galima daryti prielaidą, kad respondentai tiek politinių diskusijų tinkluose, tiek NVO tinkluose keičiasi

reikalinga informacija, per kuriuos egzistuojantis kontekstas daro įtaką veiksams. Politinių diskusijų tinklai yra mokymosi vieta, bet dalyvaujantys NVO turi daugiau struktūrinių galimybių išreikšti savo interesus. Kita vertus, tai patvirtina Putnam (1993) hipotezę, kad dalyvavimas "horizontaliose" grupėse sukuria socialinį kapitalą, kadangi kooperuotis linkę žmonės turi psichologines predispozicijas, socialinius įgūdžius ir tinklus, kurių dėka gali dalyvauti politinėje veikloje.

3. Reliatyviai žemas pasitikėjimo žmonėmis lygmuo turi poveikį tik kontaktavimui ir darbui organizacijoje. Ateityje būtų vertinga ištirti, ar egzistuoja skirtumas tarp bendro pasitikėjimo žmonėmis, pasitikėjimo nepažįstamais ir pasitikėjimo pažįstamais, savo socialinio tinklo asmenimis.
4. Analizuojant politiškai tinkamo kapitalo poveikį politiniam dalyvavimui Lietuvoje, ateityje reikėtų ištirti socialiniuose tinkluose vykstančios politinės mobilizacijos ypatumus, individų tarpusavio saveikos prigimtį ir tai, kuria informacija individai daugiausia keičiasi savo socialiniuose tinkluose.

Išnašos

¹ Narayan ir Cassidy (2001) išanalizavo Pasaulio vertybių tyrimuose (1981-1995), New South Wales tyrime (1997), Colombia socialinio kapitalo barometro tyrime (1999) naudotas socialinio kapitalo skales ir JAV Nacionalinės komisijos pilietinio atnaujinimo tyrime (1996) naudotą Nacionalinės pilietinės sveikatos indeksą.

² Howardo (2003; 69) duomenimis (1995-97), narystės organizacijose vidurkis Vakarų demokratijose lygus 2,39, postkomunistinėse šalyse - 0,91, Lietuvoje - 0,46.

³ Laisvalaikiu dažnai lanko gimines 32,7% respondentų; kartais - 59,3%; nelanko - 7,7%. Laisvalaikiu yra dažnai lankomi giminių 28,6% respondentų; kartais - 65,0%, nelanko - 6,3%. Laisvalaikiu lanko dažnai draugus ir pažįstamus 36,1% respondentų, kartais - 55,2%, nelanko - 7,1%. Laisvalaikiu yra dažnai lankomi draugų ar pažįstamų

34,6% respondentų, kartais - 58,3%, nelanko - 7,1%.

⁴ Tarpasmeninio pasitikėjimo vidurkis 10 balų nepasitikėjimo-pasitikėjimo skalėje lygus 3,9 ir nuomonės apie kitus žmones vidurkis 10 balų altruizmo-savimi suinteresuotumo skalėje lygus 7,2.

Pasitikėjimas valdžios ir teisėsaugos institucijomis bendrai paėmus yra žemas: pasitikėjimo armija vidurkis 10 balų skalėje lygus 5,6; rinkimų administravimu - 5,5; Prezidentu - 5,4; Vyriausybe - 3,8; parlamentu - 3,3; politinėmis partijomis - 2,9; teismais - 4,0; policija - 4,1. Pasitikėjimas nevalstybinėmis institucijomis yra sąlyginai aukštesnis: pasitikėjimo TV, radiju vidurkis 10 balų skalėje lygus 7,1; spauda - 7,1; universitetais - 7,1; bažnyčia - 7,1; ligoninėmis - 6,6; privačiomis kompanijomis - 5,7; centriniu banku - 5,5.

Literatūra:

1. Aberg, Martin. 2000. Putnam's Social Capital Theory Goes East: A Case Study of Western Ukraine and Lviv. *Europe-Asia Studies* 52(2), 295-317.
2. Badescu, Gabriel. 2003. Social Trust and Democrati-

zation in the Post-Communist Societies. In Gabriel Badescu & Eric M. Uslaner (eds). *Social Capital and the Transition to Democracy*. London and New York: Routledge, 120-140.

3. Barber, Benjamin. 1995. *Jihad vs. McWorld: How the Planet is Both Falling Apart and Coming Together- and What This Mean for Democracy*. New York: New York Times Books.
4. Bartkowski, Jerzy. 2003. Social Capital in Poland. In Gabriel Badescu & Eric M. Uslaner (eds). *Social Capital and the Transition to Democracy*. London and New York: Routledge, 184-200.
5. Banfield, C. Edvard. 1958. *The Moral Basis of a Backward Society*. Chicago: Free Press.
6. Berman, Sheri. Civil Society and Political Institutionalization, *American Behavioral Scientist*, 40(5), 562-574.
7. Bourdieu, Pierre. 1977. Cultural Reproduction and Social Reproduction. In Karabel J. and A.H. Halsey (eds.) *Power and Ideology in Education*. Oxford University Press: New York.
8. Bourdieu, Pierre & Loic J.D. Wacquant. 1992. *Ivadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos.
9. Coleman, James. 1988. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
10. Coleman, James. 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Belknap.
11. Edwards, Bob & Foley, W. Michael. 1998. Civil Society and Social Capital Beyond Putnam. *American Behavioral Scientist* 42(1), 124-139.
12. Field, John. 2003. *Social Capital*. London and New York: Routledge.
13. Foley, W. Michael & Edwards, Bob. 1997. Escape from Politics. Social Theory and Social Capital Debate. *American Behavioral Scientist*, 40(5), 550-561.
14. Fukuyama, Francis. 1995. *Trust: Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.
15. Fukuyama, Francis. 2001. Social Capital, Civil Society and Development. *Third World Quarterly* 22(1): 7-20.
16. Greeley, A. 1997. Coleman Revisited: Religious Structures as a Sources of Social Capital. *American Behavioral Scientist*, 40(5), 657-668.
17. Howard, Marc M. 2003. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
18. Krishna, Anirudh. 2002. Enhancing Political Participation in Democracies: What is the Role of Social Capital?" *Comparative Political Studies* 35(4):437-461.
19. La Due Lake, Ronald & Robert Huckfeldt. 1998. Social Capital, Social Networks, and Political Participation. *Political Sociology* 19(3): 567-585.
20. Narayan, Deepa & Michael F. Cassidy. 2001. A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory. *Current Sociology* 49(2): 52-102.
21. Newton, Kenneth. 1997. Social Capital and Democracy. *American Behavioral Scientist* 40(5), 575-586.
22. Ostrom Elinor. 1994. Constituting Social Capital and Collective Action. *Journal of Theoretical Politics* 6:527-562.
23. Putnam, Robert. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
24. Putnam, Robert. 1995. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6(1), 65-78.
25. Putnam, Robert. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
26. Rose, Richard, William Mishler & Christian Haerpfer. 1997. Social Capital in Civic and Stressful Societies. *Studies in Comparative International Development* 32(3):85-111.
27. Rose, Richard & Craig Weller. 2003. What does Social Capital Add to Democratic Values? In Gabriel Badescu & Eric M. Uslaner (eds). *Social Capital and the Transition to Democracy*. London and New York: Routledge, 200-219.
28. Seligson, Amber. 1999. Civic Association and Democratic Participation in Central America: A Test of the Putnam Thesis. *Comparative Political Studies* 32(3): 342-362.
29. Tocqueville, Alexis de. 1969. *Democracy in America*. New York: Harper & Row.
30. Verba, Sidney & Norman H. Nie. 1972. *Participation in America. Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper & Row, Publishers.
31. Verba, Sidney, Nie, Norman H. & Jae-On Kim. 1978. *Participation and Political Equality*. Chicago and London: the University of Chicago Press.
32. Verba, Sidney, Kay L. Schlozman & Henry E. Brady. 1995. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.

Summary

The wide resonance achieved by the notion of social capital among social scientists suggests that the term serve important purposes of analysis in current social thought. The focus of the study was the impact of social capital on political participation in Lithuania. The method of study was survey sample data and scientific literature analysis. The results of analysis reflects rather weak relationship between certain social capital dimensions and political participation, what could be a result of past communist legacy: persistence of friendship networks, closed nature

of social networks, low level of interpersonal and institutional trust. Data analysis confirm an assumption that social capital dimensions have the bigger impact on collective political acts than on individual political acts. Membership in nongovernmental organizations has the biggest impact on collective political actions and it supports Putnam's social capital theory. Frequency of conversations on political and social matters has the biggest impact on individual collective acts and rather low on collective acts.

Gauta: 2004 04 09

Pateikta spaudai: 2004 06 20